

6.1. ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗΣ, Ν.Μ. 1998. Κρητικό Θέατρο. Μελέτες. Επιμ. Στέφανος Κακλαμάνης - Γιάννης Μαυρομάτης. Αθήνα: στιγμή.

Τασούλα Μαρκομιχελάκη

Γενικά στοιχεία

Ένα χρόνο μετά τον πρόωρο θάνατο του καθηγητή Ν.Μ. Παναγιωτάκη (†1997), δύο μαθητές και συνεργάτες του είχαν την πρωτοβουλία να συγκεντρώσουν σε έναν τόμο δέκα μελέτες του που αναφέρονταν στο Κρητικό θέατρο της Αναγέννησης και είχαν δημοσιευτεί για πρώτη φορά στο διάστημα 1954-1993. Ιδιαίτερη σπουδαιότητα έχει το γεγονός ότι δημοσιεύεται εδώ και μία ανέκδοτη μελέτη του, με νέες ειδήσεις για τις θεατρικές παραστάσεις στην Κρήτη.

Οι επιμελητές, όπως εξηγούν στον Πρόλόγο τους, φρόντισαν ώστε οι μελέτες που επέλεξαν να συνθέτουν την ιστορία του Κρητικού θεάτρου από τις πρώτες γνωστές εμφανίσεις Ιταλών κωμωδιογράφων στην Κρήτη και την ίδρυση Ακαδημιών μέχρι την εισαγωγή και την καλλιέργεια θεάτρου στο νησί από επώνυμους Κρητικούς λογίους.

Πρόκειται για μελέτες που αποδείχτηκαν θεμελιακές «στην κατανόηση των συνθηκών, στην ανάδειξη των μηχανισμών και στην προβολή των προσώπων που οδήγησαν στην άνθηση του θεάτρου στην Κρήτη». Έξι απ' αυτές περιλαμβάνονται στο κύριο μέρος του τόμου, και τέσσερις εντάσσονται σε παράρτημα.

Οι κρητικές Ακαδημίες

Ο Ν.Μ. Παναγιωτάκης στάθηκε πρωτοπόρος στην ανάδειξη του έργου που επιτέλεσαν στην Κρήτη οι Ακαδημίες λογίων που είχαν ιδρυθεί στις τρεις μεγάλες πόλεις (Χάνδακα, Ρέθυμνο και Χανιά) κατά το πρότυπο των ανάλογων ιταλικών.

Η πρώτη μελέτη, που αναφέρεται στην Ακαδημία του Χάνδακα, αποτελεί και μια γενικότερη εισαγωγή στο θεσμό των ιταλικών Ακαδημιών και τη σχέση τους με το θέατρο, πολύτιμη εισαγωγή, επειδή το 1966 που γράφτηκε το κείμενο, το θέμα ήταν σχεδόν άγνωστο στην ελληνική βιβλιογραφία και έρευνα.

Μεγάλο μέρος, λοιπόν, της εργασίας αυτής των πενήντα σελίδων αφιερώνεται πρώτα στην Accademia Olimpica της Βισσέντζας, ως σημαντική περίπτωση ιταλικής ακαδημίας που καλλιέργησε το θέατρο και οργάνωσε παραστάσεις, και κατόπιν γενικά στην ενίσχυση και τη διάδοση της δραματικής τέχνης ως δραστηριότητας των ιταλικών Ακαδημιών. Με την ευκαιρία αυτής της εισαγωγής, μάλιστα, ο συγγραφέας προχωρεί και σε μια σύντομη αναδρομή στην ιστορία του Ιταλικού θεάτρου, προκειμένου να γίνει πληρέστερα κατανοητό το φαινόμενο των Ακαδημιών.

Σε όλη τη διάρκεια αυτής της παρουσίασης των ιταλικών θεατρικών πραγμάτων, ο Παναγιωτάκης δεν παύει να κάνει αναφορές στους Έλληνες, Κρητικούς ή μη, αλλά και σε Ιταλούς που έζησαν και στην Κρήτη, και είχαν σχέση με τις ιταλικές Ακαδημίες. Η συμμετοχή Ελλήνων στις ιταλικές Ακαδημίες ήταν, το 1966 που δημοσιεύτηκε η μελέτη, ένα θέμα εντελώς άγνωστο στην έρευνα. Περνά έτσι ομαλά ο συγγραφέας στο κατεξοχήν αντικείμενό του, που είναι η Ακαδημία των Stravaganti του Χάνδακα.

Την Ακαδημία αυτή ο Παναγιωτάκης τη χαρακτηρίζει ως «ένα από τα σημαντικότερα ιδρύματα του είδους του στην Ευρώπη εκείνης της εποχής». Ο συγγραφέας δίνει το πνευματικό κλίμα στον Χάνδακα των χρόνων όπου ιδρύθηκε η Ακαδημία (τέλη του 16^{ου} αιώνα) και κατόπιν περνάει στην παρουσίαση

συγκεκριμένων μελών της με πλούσιο λογοτεχνικό έργο (Δανιήλ Φουρλάνος, Andrea Cornaro, Giambattista Basile, Nicolò Bon κ.ά.) φροντίζοντας πάντως να μη σχηματιστεί η εντύπωση στον αναγνώστη ότι οι Έλληνες του Χάνδακα δεν είχαν ή είχαν περιορισμένη συμμετοχή στους Stravaganti.

Προχωρώντας προς την ολοκλήρωση της μελέτης του, ο συγγραφέας επικεντρώνεται στη σχέση της εν λόγω Ακαδημίας με την ακμή της Κρητικής λογοτεχνίας, καθώς και στη θεατρική δραστηριότητα που πρέπει να είχαν αναπτύξει τα μέλη της. Με τη μελέτη του αυτή ο Παναγιωτάκης δεν έριξε «αμυδρό», όπως ο ίδιος στο τέλος πιστεύει, αλλά μάλλον άπλετο φως σε ένα άγνωστο μέχρι τότε θέμα, και άνοιξε νέους δρόμους στη μελέτη του Κρητικού θεάτρου.

Οχτώ χρόνια αργότερα (1974), ο Παναγιωτάκης συνεχίζει τη συμβολή του στην ιστορία των Κρητικών Ακαδημιών, παρουσιάζοντας στοιχεία για μια άλλη άγνωστη Ακαδημία, αυτήν των Βίνι του Ρεθύμνου, που είχε ιδρυθεί νωρίτερα από τους Stravaganti. Για την Ακαδημία αυτή δεν είναι γνωστό σχεδόν τίποτε πέρα από το λόγο που εκφώνησε κατά την ίδρυσή της ο γνωστός και από αλλού Βενετοκρητικός λόγιος Francesco Barozzi.

Πριν προχωρήσει στη σχέση του Barozzi με τους Βίνι, ο συγγραφέας παρουσιάζει τη συναρπαστική αυτή προσωπικότητα, τον φιλόσοφο και μαθηματικό με το πλούσιο έργο, που έφτασε μέχρι το ειδικό δικαστήριο της Ιεράς Εξετάσεως κατηγορούμενος για μαύρη μαγεία.

Στη συνέχεια της μελέτης, παρατίθενται πρωτότυπα ιταλικά αποσπάσματα από τον λόγο του Barozzi στην τελετή ίδρυσης της ρεθυμνιώτικης Ακαδημίας με σύντομο εισαγωγικό σχόλιο σε καθένα. Στο τέλος, ο Παναγιωτάκης, λόγω της ανυπαρξίας άλλων πληροφοριών για τους Βίνι, συμπεραίνει ότι πρέπει να υπήρξε βραχύβια Ακαδημία, αν και ήταν μια από τις αρχαιότερες σε όλη τη βενετική επικράτεια και πρώτη εκδήλωση οργανωμένης πνευματικής ζωής στην Κρήτη.

Πρώτες μαρτυρίες θεατρικής δραστηριότητας στην Κρήτη

Οι δύο επόμενες μελέτες του τόμου επικεντρώνονται σε ένα πρόσωπο η καθεμιά, έναν Βενετό και έναν Κρητικό που συνδέονται με τις παλαιότερες γνωστές μας θεατρικές δραστηριότητες στο νησί.

Ο Antonio Molino ήταν γνωστή μορφή της καλλιτεχνικής ζωής στη Βενετία του 16^{ου} αιώνα, και του αποδιδόταν η ευρύτερη καθιέρωση της χρήσης της νεοελληνικής ως κωμικής γλώσσας σε ιταλικές κωμωδίες. Ο Παναγιωτάκης παρουσιάζει άγνωστα στοιχεία για τη θεατρική του δραστηριότητα στην οργάνωση ερασιτεχνικών και αυτοσχέδιων παραστάσεων στην Κέρκυρα και την Κρήτη.

Σημαντική υπήρξε και η επόμενη μελέτη, που αναφέρεται στον γιατρό Ιωάννη Κασσιμάτη, ανεψιό του περίφημου Κρητικού φιλολόγου Φραγκίσκου Πόρτου, καθηγητή στο Πανεπιστήμιο της Φερράρας. Ο Παναγιωτάκης αναφέρεται σε βιογραφικά στοιχεία και των δύο αυτών ανδρών, για να φανεί η σχέση τους με τους πνευματικούς κύκλους της Φερράρας και ιδιαίτερα με τον περίφημο αναγεννησιακό λόγιο, θεατρικό συγγραφέα και θεωρητικό του θεάτρου Giambattista Giraldi Cinthio (1504-1573).

Για τον Κασσιμάτη υπάρχει η μαρτυρία, που παρουσιάζει εδώ ο συγγραφέας, ότι ήταν συγγραφέας μιας τραγωδίας, η οποία ωστόσο δεν έχει σωθεί και δεν γνωρίζουμε ούτε τον τίτλο της ούτε τη γλώσσα στην οποία ήταν γραμμένη - πιθανότατα λατινικά ή ιταλικά.

Παραστάσεις του Κρητικού θεάτρου

Το πέμπτο μελέτημα του τόμου είναι η τελευταία διάλεξη που είχε δώσει ο Νικόλαος Παναγιωτάκης, στην Κύπρο, λίγο πριν από τον απροσδόκητο θάνατό του, και δεν είχε προλάβει να τυπωθεί. Ατυχώς η μορφή στην οποία βρέθηκε δεν περιλαμβάνει υποσημειώσεις. Και έτσι όμως δεν μειώνεται η σπουδαιότητά της λόγω των νέων μαρτυριών για παραστάσεις που προσφέρει.

Πριν προχωρήσει στα νέα στοιχεία, ο Παναγιωτάκης ξαναθυμίζει στο κοινό της διάλεξής του τις πέντε μέχρι τότε γνωστές μαρτυρίες για θεατρικές παραστάσεις στην Κρήτη. Ακολουθώντας, περνάει στις τέσσερις άγνωστες, ως εκείνη τη στιγμή, πληροφορίες, τις οποίες παραθέτει και παρουσιάζει κατά χρονολογική σειρά. Και οι τέσσερις αναφέρονται στον Χάνδακα: μία που εντάσσεται στις ασχολίες των ανδρών των ιταλικών μισθοφορικών φρουρών, μία στο πλαίσιο της Ακαδημίας των Stravaganti, και δύο που αναφέρονται σε παραστάσεις κωμωδιών τις οποίες παρακολουθούσαν και ιερωμένοι.

Θρήνος του Φαλλίδου και Παράρτημα

Στην εκτενή αυτή μελέτη γίνεται η κριτική έκδοση του «Θρήνου του Φαλλίδου του πτωχού», ενός έμμετρου σατιρικού θρήνου του 1600 με θέμα τη διακωμώδηση των χρεοκοπημένων πλουσίων. Την ένταξη αυτής της μελέτης στον παρόντα τόμο δικαιολογεί ασφαλώς η υποενοότητα της Εισαγωγής του Παναγιωτάκη όπου κάνει λόγο για τη «Θεατρική χρήση του κειμένου» και υποστηρίζει ότι ο *Φαλλίδος* συντέθηκε για να χρησιμοποιηθεί ως ιντερμέδιο.

Στο Παράρτημα περιέχονται τέσσερις μελέτες: οι τρεις από αυτές αποτελούν «μικρές συμβολές ιστορικού και φιλολογικού περιεχομένου σε κείμενα του Κρητικού Θεάτρου», όπως τις χαρακτηρίζουν οι επιμελητές του τόμου. Ξεχωρίζει ωστόσο η τέταρτη, που αναφέρεται στον Κύπριο θεωρητικό του θεάτρου Ιάσονα Δενόρες, ο οποίος είχε εμπλακεί σε μια από τις μείζονες φιλολογικές έριδες του 16^{ου} αιώνα, σε αυτήν με τον Giovan Barrista Guarini, γύρω από τη σύνθεση του ποιμενικού δράματος *Pastor Fido* του τελευταίου. Μπορεί εκ πρώτης όψεως να μην έχει άμεση σχέση με το θέμα του τόμου η μελέτη αυτή, όμως εντάσσεται στο γενικό κλίμα του ιταλικού θεάτρου και των θεωρητικών διενέξεών του, που ασφαλώς απόηχοί τους θα έφταναν μέχρι την Κρήτη.